

МЕТОДСКЕ, КОНЦЕПТУАЛНЕ И САДРЖИНСКЕ ОСНОВЕ РЕПРЕЗЕНТАЦИЈЕ ПРАКСЕ АРХИТЕКТОНСКО-УРБАНИСТИЧКОГ ПРОЈЕКТОВАЊА И ТЕОРИЈЕ САВРЕМЕНЕ АРХИТЕКТУРЕ¹

CONTENT, METHODOLOGICAL, AND
CONCEPTUAL BASIS OF REPRESENTATION OF
ARCHITECTURAL AND URBAN DESIGN AND
CONTEMPORARY ARCHITECTURE THEORY

Апстракт

Овај рад бави се односом истраживачко-едукативног процеса и методологије истраживања у области архитектонско-урбанистичког пројектовања, и стратегија репрезентације савремене архитектуре као доприноса стварању опште сазнајне грађе у области архитектуре. Основна теза рада постављена је као рефлексивна о истраживачко-пројектантском процесу и методологији рада на концепту и поставци изложбе савремене архитектуре Србије на 11. Међународној изложби архитектуре на Бијеналу у Венецији, 2008.² Предмет рада је испитивање начина на који овај процес и методологија могу да успостављају поуздане методске, концептуалне и садржинске основе репрезентације праксе архитектонско-урбанистичког пројектовања, али и односе са теоријом савремене

Abstract

This paper discusses the relation of the education and research process, and methodology of research of architectural and urban design, with strategies of representation of contemporary architecture contributing to creating the general knowledge base in the field of architecture. The main proposition of the paper is set as a reflection upon methodology of design and research work on conceiving and curatorial of the exhibition of contemporary architecture of Serbia at the 11th International Exhibition of Architecture, at the Venice Biennial, 2008.³ The paper explores the ways in which this process could establish reliable content, methodological, and conceptual basis for the representation of architectural and urban design practice, as well as its multiple relationships with theory of contemporary architecture. By introducing results of educational and research processes into the field of contemporary architectural theory, an innovative method of research by design is included. Important point of departure for this paper is, also, the issue of defining the frame of references for research of transformation of architectural and urban space of Serbia in current conditions of transition and globalization, as well as understanding and representing these transformations in the context of European integrations.

Key words: education and research process, research by design, methodology of research and design, International Exhibition of Architecture at the Venice Biennial.

* проф. Др Љиљана Благојевић, архитекта, Универзитет у Београду – Архитектонски факултет Булевар краља Александра 73, 2. спрат 11000 Београд
Тел. бр.: 011 3225 254, Факс: 011 3370 193
E-mail: ljblagojevic@arh.bg.ac.yu

1 У овом раду изложен је део резултата истраживања на пројекту «Истраживачко-едукативни процес и методологија истраживања трансформације града у контексту транзиције и у процесима глобализације и европских интеграција: урбани портрет Београда» (НИП 164003Д), који у периоду 2008-2010. године финансира Министарство за науку и технолошки развој Републике Србије.

2 Аутори и кустоси изложбе у националном павиљону Србије, архитекти Љиљана Благојевић, Драгана Васиљевић Томић, Владимир Миленковић и Татјана Стратимировић и уметница Мариела Цветић, запослени су у настави на Универзитету у Београду – Архитектонском факултету. Рад на изложби укључио је сарадњу са педесет двоје студената и млађих архитеката, као сарадника и учесника. Видети каталог изложбе: (Татјана Стратимировић, ур.) *Wohnlich. XI Међународна изложба архитектуре, Венеција 2008. Павиљон Републике Србије*. Београд: Министарство културе Републике Србије, 2008.

3 Authors and curators of the exhibition in the national pavilion of Serbia, architects Ljiljana Blagojević, Dragana Vasiljević Tomić, Vladimir Milenković, and Tatjana Stratimirović, and artist Mariela Cvetić, are engaged in teaching at the University of Belgrade, Faculty of Architecture. The work on the exhibition included collaboration with fifty two students and young architects, as collaborators and participants. See exhibition catalogue: (Tatjana Stratimirović, ed.) *Wohnlich. XI International Architecture exhibition, Venice, Pavilion of Republic of Serbia*. Belgrade: Ministarstvo kulture Republike Srbije, 2008.

архитектуре. У томе, увођење резултата образовног и истраживачког рада у област теорије савремене архитектуре напоредо укључује и иновативни метод истраживања кроз пројект. У основи овог рада је, такође значајно и главно истраживачко питање које је разматрано током рада на концепту, поставци и садржају изложбе, а тиче се дефинисања референтне основе за истраживање трансформације архитектонско-урбанистичког простора Србије у условима транзиције и глобализације, као и разумевања и представљања тих процеса у контексту европских интеграција.

Кључне речи: *едукативно-истраживачки процес, истраживање кроз пројект, методологија истраживања и пројектовања, Међународна изложба архитектуре на Бијеналу у Венецији.*

ИНТЕРПРЕТАЦИЈА ТЕМЕ 11. МЕЂУНАРОДНЕ ИЗЛОЖБЕ АРХИТЕКТУРЕ НА БИЈЕНАЛУ У ВЕНЕЦИЈИ

Тема овогодишње 11. Међународне изложбе архитектуре на Бијеналу у Венецији, коју је поставио Арон Бетски, кустос и директор Бијенала, у преводу гласи: «Тамо негде. Архитектура с оне стране грађења.»⁴ Ова тема на одређени начин помера област архитектуре и урбанизма, из техничког и технолошког, у теоријско и филозофско поље. Тема изложбе подстиче на мишљење о ширем контексту архитектуре, наиме, на схватање да се на област архитектуре не гледа само као на уобичајену праксу грађења, већ као на област многих могућих начина друштвеног, архитектонског и урбанистичког деловања, укључујући експериментално и теоријско деловање. Поред тога, Бетски наводи у свом тексту којим образлаже тему, «Архитектура није грађење. ... архитектура је нешто друго ... начин на који мислимо и говоримо о грађевинама, начин на који их репрезентујемо и градимемо ... уопштено, начин репрезентације, обликовања, можда чак и нуђења критичких алтернатива за средину коју стварају људи». Постављајући је у критичко поље, Бетски види архитектуру као оквир односа према свету и оквир међусобних људских односа, који омогућавају да

будемо, како каже, «код куће, и који нас повезује са ширим друштвеним, економским и физичким ткањем». А, постављајући питање, како бити код куће у свету у којем континуални проток робе, људи и информација еродира свако осећање сталности места, Бетски кроз тему Бијенала инсистира на експерименталном приступу, на архитектури која експериментише «у и на свету» и архитектури која преиспитује стварност.

Тема Бијенала била је основно полазиште за методологију истраживања, концепцију и кураторски рад на поставци изложбе архитектуре у националном павиљону Републике Србије на овогодишњем Венецијанском бијеналу. Уз то, важна претпоставка за рад била је сложеност и многострукоост архитектонског деловања. У читавом процесу, од двостепеног јавног конкурса, преко кураторства и пројекта, до реализације изложбе и њеног трајања током Бијенала, направљен је покушај да се концептом и поставком избришу оштре границе између мишљења, истраживања, писања, едукације, пројектовања и дизајна у пољу архитектуре. Такав концепт је омогућио различитост израза и профила и ауторског тима и учесника изложбе у оквиру једног јасно постављеног тематског, садржинског и пројектантског фокуса. На трагу теза Арона Бетског, приказан је један пресек пројектантских и истраживачких тема које су обрађиване у разним сегментима едукативног процеса на Архитектонском факултету Универзитета у Београду, од основних, преко мастер, до докторских студија. Изабрано је двадесетдевет концептуалних, истраживачких и експерименталних пројеката и видео радова аутора млађе генерације, који су као основни садржај и потка инсталације приказани у дигиталном медију. Физички оквир изложбе, такође, има полазиште у теми Бијенала, јер како каже Бетски «можда је оно што нам је потребно један спор простор». Управо у том контексту постављена је тема удобности (за становање) – *wohlich* – наиме, амбијентална подна и светлосна инсталација у павиљону. Тема Бијенала је, дакле, смештена у удобан просторни оквир и интерпретирана кроз многострукоост приступа и метода рада у архитектури, не издвајајући ни један мастер наратив, нити један ауторски став, већ нудећи низ једнаковредних опција.

4 Aaron Betsky, "Out There: Architecture Beyond Building", <http://www.labiennale.org/en/architecture/exhibition/en/62180.html>, посећено 8. октобра 2008. Напомена: сви цитати Арона Бетског који следе су наведени из истог текста, у преводу Љ.Б. ауторке овог рада.

ИНТЕРПРЕТАЦИЈА КОНТЕКСТА БИЈЕНАЛА У ВЕНЕЦИЈИ

Венецијанско бијенале је, вероватно, најпрестижнија смотра на којој се приказује архитектура из целог света. Свако Бијенале покреће нове теме, и на сваком Бијеналу могу се видети значајни помаци у архитектонском стваралаштву, грађењу и технологији.⁵ Наравно, у томе предњаче средине са развијенијим односом према животној и грађеној средини и оне у којима је архитектура постављена у средишње место културног простора, што не значи да су то увек и најбогатије земље, напротив. Управо кроз разумевање тог односа могуће је извући корисне поуке. Основни циљ поставке у националном павиљону Србије био је, стога, да се, уз репрезентацију једне средине у међународном контексту, успостави критички однос према сопственој средини кроз поређење са међународним токовима и процесима. Део тог дијалога су и текстови ауторског тима који су објављени у каталогу изложбе, а који не говоре о изложби самој, већ испитују могуће друге односе између концепта изложбе и ширег архитектонског дискурса.⁶

Можда нимало случајно, у свету засићеном огромном продукцијом комерцијалне архитектуре, чини се да теоријско и експериментално деловање у архитектури дуго није било тако активно и толико заступљено колико је то случај у последњих десетак година. Архитектонска теорија, критика и публицистика данас су једнако релевантни начини бављења архитектуром колико и пројектовање и грађење, и потпуно је јасно да пут ка квалитетној пракси архитектуре води кроз критичке алтернативе, дебате, истраживања и теоријско разматрање, односно, кроз разноврстан и неманипулативан дискурс у свим равнима архитектонског деловања. Едукативни и истраживачки процес су у том дискурсу кључни елемент проширења поља деловања у области архитектуре. Садржај изложбе у националном павиљону Србије је, стога, обухватио оне

5 Видети: *Out There. Architecture Beyond Building: 11th International Architecture Exhibition La Biennale Di Venezia. Catalogue.* Venice: Marsilio, 2008

6 Видети: Љ. Благојевић, ур, «*Wohnlich: једна приватна географија*», Д. Васиљевић Томић, «Култура боје у граду – појаве и границе колористичке културе», В. Миленковић, «Проблем проблема», М. Цветић, «*Notepage*», и Т. Стратимировић, «Оперативна транспарентност», у: *Wohnlich ...*, стр. 4-13, 14-21, 22-29, 30-35, и 36-42.

резултате едукације и истраживања, који су рађени у оквиру високошколске наставе архитектуре на Универзитету у Београду, у којима је заступљен метод истраживања кроз пројект и остварен изванредан помак ка експерименту и теорији.

ИНТЕРПРЕТАЦИЈА САДРЖАЈА ПРЕДСТАВЉАЊА САВРЕМЕНЕ АРХИТЕКТУРЕ СРБИЈЕ

Методолошки приступ у дефинисању тематских целина и селекцији пројеката који су изабрани за представљање савремене архитектуре Србије на Бијеналу у Венецији заснивао се на методу истраживања кроз пројект (*research by design*). Основна претпоставка, у томе, јесте да се пројекти, планови, картографски и информатички прикази и мултимедијални радови који су настали у процесу едукације могу разумети као средства 'производње знања' у области архитектуре. Критеријуми на основу којих су изабрани репрезентативни радови су постављени у односу на савремене процесе трансформација архитектонског и урбанистичког простора у Србији с једне стране, и савремене токове архитектонске теорије, с друге стране. На основу различитих група критеријума постављено је пет тематских целина, како следи:

1. Конкретна квалитативна истраживања и анализа типова – *Beyond Project*;
2. Истраживање односа између праксе архитектонско-урбанистичког пројектовања и теорије савремене архитектуре: *Aesthetics of Utilitarian*;
3. Идентификација различитих форми урбанизације и откривање потенцијалне међусобне кореспонденције и анализа статистичког и емпиријског материјала, мапирање и друго приказивање трансформације града – *Urban Portrait*;
4. Дефинисање оквира за комбиновану примену метода анализе у друштвено-хуманистичким наукама и поступака и метода архитектонско-урбанистичког пројектовања: *Essay*; и
5. Формирање хеуристичког оквира за истраживање савремене архитектуре: *Dialog*.

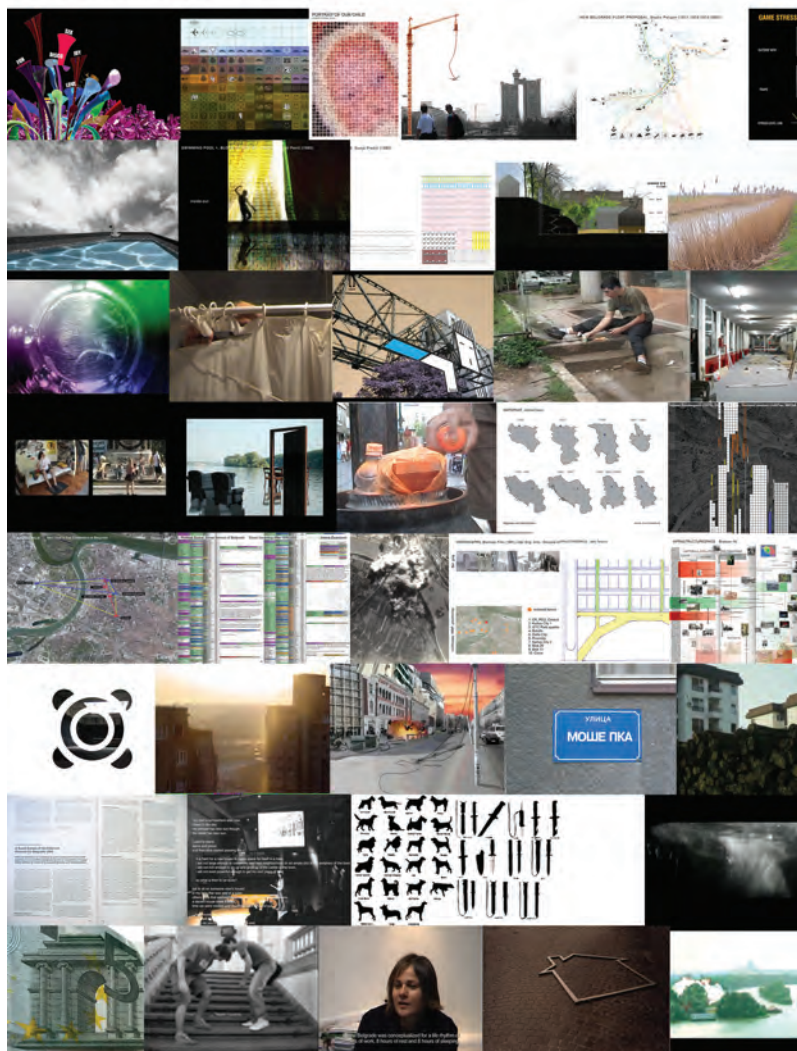
Значајна референца за примењени приступ и методологију поставке садржаја, наиме, селекције радова који су одређени као репрезентативни за приказивање и разумевање савремене архитектуре у Србији, била је истраживање и приказивање Швајцарске,

које је урађено у оквиру *ETH Zürich, Studio Basel*.⁷ У складу са наводима аутора овог истраживања, и у раду на поставци изложбе савремене архитектуре Србије, основни приступ обради материјала био је опсервација суптилности и диференцијације, у свом карактеру више теоријска и таква да се тешко може представити кроз традиционалне технике репрезентације, као што су фотографије или разне врсте пројекција. Оваквим приступом, који је више феноменолошка апроксимација, или есејистичка комбинација анализе и пројектовања, дефинисане су тематске целине, а затим и систематизација изложених радова, медиј и след њиховог приказивања. (Сл. 1)

Завршна напомена

Ауторском тиму је било стало да нагласи да је реч о отвореном приступу, наиме о стратегији репрезентације која је отворена за разумевање, интерпретирање и, што је најзначајније, за непосредну апропријацију садржаја и поставке од стране посматрача-учесника изложбе. Управо је понашање посетилаца Бијенала, како се може видети у бројним необјављеним и објављеним документарним записима (фотографијама, кратким филмовима и видео записима), вишеструко потврдило релевантност овакве намере.⁸ Записи о разним начинима апропријације изложбе на Бијеналу, послужиће као додатно проширена и консолидована сазнајна грађа за едукативно истраживачки процес на Архитектонском факултету у Београду, као и својеврсна помоћ даљем реформисању курикулума, наставе и истраживања у области архитектуре и урбанизма.

WOHNLICH

Сл. 1
Радови приказани у националном павиљону Србије на 11. Међународној изложби архитектуру на Бијеналу у Венецији, 2008)

Fig. 1
Projects presented at the exhibition in the national pavilion of Serbia at the 11th International Exhibition of Architecture, at the Venice Biennial, 2008

7 Видети документарне записе о 11. Бијеналу архитектуре у Венецији: <http://www.ultrafragola.com/#>, посећено 8. октобра 2008; и http://www.iconye.com/index.php?view=article&catid=1%3Alatest-news&layout=news&id=3403%3Avenice&option=com_content&Itemid=18, посећено 8. октобра 2008.

8 Видети документарне записе о 11. Бијеналу архитектуре у Венецији: <http://www.ultrafragola.com/#>, посећено 8. октобра 2008; и http://www.iconye.com/index.php?view=article&catid=1%3Alatest-news&layout=news&id=3403%3Avenice&option=com_content&Itemid=18, посећено 8. октобра 2008.